

RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM TEXNOLOGIYASI

Obidaxon Baxodirjonovna Po'latova

Guliston davlat pedadodika instituti

Pedagogika yo'nalishi 1-kurs magistranti

E-mail: obida.pulatova1993@gmail.com

Annotsatsiya. Ushbu maqolada rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining mohiyati, tamoyillari va amaliyotda qo'llanilishi tahlil etiladi. Rivojlantiruvchi ta'lim o'quvchilarning intellektual, ijodiy va shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, mustaqil fikrlashni rag'batlantirish va faol o'quv faoliyatini tashkil etishni o'z ichiga oladi. Maqolada L.V. Zankov, D.B. Elkonin va V.V. Davidov kabi olimlarning rivojlantiruvchi ta'limga oid nazariyalariga e'tibor qaratilib, ularning amaliyotda qo'llanilishining samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, interfaol usullar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali rivojlantiruvchi ta'limning samaradorligini oshirish imkoniyatlari muhokama etiladi. Natijada, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish va ta'lim sifati yaxshilanishiga erishish yo'llari tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: rivojlantiruvchi ta'lim, pedagogik texnologiyalar, muammoli ta'lim, interfaol usullar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, mustaqil fikrlash, ta'lim sifati.

Аннотация. В данной статье анализируются сущность, принципы и практическое применение развивающей технологии обучения. Развивающее обучение направлено на развитие интеллектуальных, творческих и личностных способностей учащихся посредством создания проблемных ситуаций, поощрения самостоятельного мышления и организации активной учебной деятельности. В статье рассматриваются теории, связанные с развивающим обучением, предложенные такими учеными, как Л.В. Занков, Д.Б. Эльконин и В.В. Давыдов, оценивается их эффективность на практике. Кроме того, обсуждаются возможности повышения эффективности развивающего обучения с использованием современных педагогических технологий, в частности интерактивных методов и информационно-коммуникационных технологий. В результате предлагаются стратегии, направленные на развитие навыков самостоятельного мышления учащихся и повышение качества образования.

Ключевые слова: развивающее обучение, педагогические технологии, проблемное обучение, интерактивные методы, информационно-коммуникационные технологии, самостоятельное мышление, качество образования.

Annotation. This article analyzes the essence, principles, and practical application of developmental teaching technology. Developmental teaching focuses on enhancing students' intellectual, creative, and personal abilities by incorporating problem-based situations, encouraging independent thinking, and organizing active learning activities. The article examines theories related to developmental teaching proposed by scholars such as L.V. Zankov, D.B. Elkonin, and V.V. Davydov, evaluating their effectiveness in practice. Additionally, it discusses opportunities to increase the efficiency of developmental teaching through the use of modern pedagogical technologies, particularly

interactive methods and information and communication technologies. As a result, strategies are recommended to foster students' independent thinking skills and improve the quality of education.

Key words: *developmental teaching, pedagogical technologies, problem-based learning, interactive methods, information and communication technologies, independent thinking, education quality.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, mustaqil fikrlash va faol o'quv faoliyatini shakllantirish dolzarb masalalardan biridir. Bu jarayonda rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalarining o'rni beqiyosdir. Rivojlantiruvchi ta'lim o'quvchilarning shaxsiy va intellektual rivojlanishiga xizmat qiluvchi metod va uslublarni o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining mohiyati, tamoyillari va amaliyotda qo'llanilishi tahlil etiladi.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonida rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalarining ahamiyati ortib bormoqda. Bu texnologiyalar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, bu usullar o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishga hamda ta'lim sifatini yaxshilashga yordam beradi. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalariga oid bir qator ilmiy ishlar mavjud. Masalan, Nodira Nabijonovna Ramazonova tomonidan yozilgan "Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi" maqolasida rivojlantiruvchi ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlari va uning imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, Lobar Muxtorova va Mahliyo Chorshanbiyeva tomonidan yozilgan "Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari asosida ona tili o'qitish metodikasini takomillashtirish" maqolasida muammoli ta'lim texnologiyasining ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilingan. Biroq, rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalarining amaliy qo'llanilishi va ularning samaradorligi haqida hali ham ko'proq tadqiqotlar o'tkazish zarurati mavjud. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalarining o'quv jarayonidagi samaradorligini oshirish, ularning o'quvchilarning intellektual va ijodiy rivojlanishiga ta'sirini o'rganish, shuningdek, bu texnologiyalarni amaliyotda qo'llashdagi qiyinchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish muhim tadqiqot muammolaridir.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalarining mohiyatini ochib berish, ularning ta'lim jarayonidagi o'rnini tahlil qilish va amaliyotda qo'llanilishining samaradorligini baholashdir. Agar rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari, xususan, muammoli ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonida samarali

qo'llanilsa, o'quvchilarning intellektual va ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi, mustaqil fikrlash ko'nikmalari shakllanadi va ta'lim sifati yaxshilanadi.

Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi – bu o'quvchilarni nafaqat bilimlar bilan ta'minlash, balki ularning ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasidir. Bu texnologiya o'quvchilarga o'zlarining bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda faol ishtirok etishga imkon beradi va ularni o'rganish jarayonida har tomonlama o'sishga undaydi.

Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. **Faollik tamoyili:** O'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari kerak. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasida o'quvchilarni faollikka undovchi metodlar qo'llanadi. Bu o'quvchilarning o'z bilimlarini o'zlashtirishdagi o'z hissasini qo'shishga imkon yaratadi, masalan, guruhli ishlash, muhokamalar, bahs-munozaralar, loyihalar va boshqa faoliyatlar orqali.

2. **Mustaqillik tamoyili:** O'quvchilarni o'z ta'lim jarayonini boshqarish, bilimlarini mustaqil ravishda egallashga undash hisoblanadi. Rivojlantiruvchi ta'limda talabalarga o'z bilimlarini izlash, o'rganish va yangi muammolarni hal etish imkoniyati beriladi. Bu tamoyil orqali o'quvchilar mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

3. **Ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish tamoyili:** Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasida o'quvchilarga yangi g'oyalar, yechimlar va xulosalarni ishlab chiqishda ijodkorlikni namoyon qilish imkoniyati yaratiladi. Talabalar faqat o'rganilgan bilimlarni takrorlamasdan, balki o'rganilgan ma'lumotlarga asoslanib, yangi fikrlar va yechimlar yaratishga intiladilar. Shuningdek, o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga o'rgatish, mavjud bilimlarni qayta ko'rib chiqishga yordam beradi.

4. **Integratsiyalashgan yondashuv:** O'qitish jarayonida turli fanlar va ko'nikmalarni bir-biri bilan integratsiya qilish muhimdir. Masalan, matematikani fizika bilan bog'lash, adabiyot va tarixni birlashtirish orqali o'quvchilarni ko'proq umumiy va tizimli fikrlashga o'rgatish. Bu o'quvchilarni faqat biror bir soha bilan cheklanmasdan, keng qamrovli bilimlarga ega bo'lishga yo'naltiradi.

5. **O'qitishda individual yondashuv:** Har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olish zarur. Rivojlantiruvchi ta'limda o'qituvchi o'quvchilarni individual ravishda qo'llab-quvvatlashga harakat qiladi. O'quvchilarning turli darajalardagi bilimlarini inobatga olgan holda, ularga moslashtirilgan vazifalar va faoliyatlar taqdim etiladi.

Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining asosiy metodlari:

1. *Muammolarni hal qilish:* O'quvchilarni amaliy muammolarni hal qilishga yo'naltirish, ularga haqiqiy hayotdagi vaziyatlarga asoslangan vazifalar berish. Bu o'quvchilarni bilimlarni amalda qo'llashga o'rgatadi va ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

2. *Loyihalar asosida o'qitish:* O'quvchilarga loyiha asosida o'qish imkoniyatini berish. Loyiha ishlari o'quvchilarga muammolarni mustaqil ravishda hal qilish, guruh bo'lib ishlash va ijodiy yondashuvlarni amalga oshirish imkonini yaratadi.

3. *Tajribalar va eksperimentlar:* O'quvchilarga tajriba o'tkazish va eksperimentlar orqali bilimlarni o'rganish imkoniyatini berish. Bu usul o'quvchilarni amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirishga, bilimlarni o'rgangan materiallar bilan bog'lashga yordam beradi.

4. *Vaqtni boshqarish va rejalashtirish:* O'quvchilarga vaqtni samarali boshqarish, o'z ishlarini rejalashtirish va bajarish ko'nikmalarini o'rgatish. Bu ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

5. *Guruhli ishlash:* O'quvchilarni guruhga bo'lish va birgalikda ishlashga undash. Guruhli ishlash orqali o'quvchilar o'z fikrlarini boshqalar bilan muhokama qilib, o'zaro o'rganish va bir-birlariga yordam berish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining afzalliklari:

• *Ijodiy fikrlashni rivojlantirish:* O'quvchilarni faqat bilim olish bilan cheklanmay, o'z ijodiy fikrlarini yaratishga undaydi.

• *Mustaqillik va o'z-o'zini boshqarish:* O'quvchilar mustaqil o'rganish, o'z maqsadlariga erishish va o'z bilimlarini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

• *Shaxsiy yondashuv:* O'qituvchi har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, unga mos ta'lim beradi.

• *Tizimli yondashuv:* Turli fanlar va ko'nikmalarni integratsiyalash orqali o'quvchilarni kengroq fikrlashga o'rgatadi.

L.V. Zankov, D.B. Elkonin va V.V. Davidov kabi olimlarning rivojlantiruvchi ta'limga oid nazariyalari XX asr pedagogikasida muhim o'rin tutadi. Ularning tadqiqotlari ta'lim jarayonini o'quvchilarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan yangi yondashuvlar bilan boyitdi.

L.V. Zankovning rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi

L.V. Zankov rivojlantiruvchi ta'limni o'quvchilarning umumiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan tizim sifatida ko'rdi. U o'quv jarayonida nazariy bilimlarning hal qiluvchi rolini ta'kidlab, o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ilmiy

asoslangan metodlarni taklif etdi. Zankovning yondashuvi o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini va mustaqil tahlil qilish qobiliyatini oshirishga yordam berdi.

D.B. Elkonin va V.V. Davidovlarning ta'lim kontsepsiyasi

D.B. Elkonin va V.V. Davidov o'zlarining mazmunli ta'lim kontsepsiyasida o'quvchilarning maqsadga yo'naltirilgan faoliyatini rivojlantirishga e'tibor qaratdilar. Ular o'quv jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, ularning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun maxsus metodlarni ishlab chiqdilar. Bu yondashuv o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini chuqurlashtirishga va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qildi.

Amaliyotdagi samaradorlik

Ushbu nazariyalar amaliyotda qo'llanilganda, o'quvchilarning bilimlarga bo'lgan qiziqishi ortdi, ularning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlari rivojlandi. O'qituvchilar tomonidan ushbu metodlarning qo'llanilishi ta'lim jarayonining sifatini yaxshilashga, o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishiga va ularning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga, ushbu yondashuvlar o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishga va ularning individual ehtiyojlariga moslashishga imkon berdi.

Umuman olganda, L.V. Zankov, D.B. Elkonin va V.V. Davidovlarning rivojlantiruvchi ta'limga oid nazariyalari ta'lim tizimining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarning intellektual va ijodiy rivojlanishini ta'minlashda samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish va ta'lim sifatini oshirish muhim ahamiyatga ega. Bunga erishishda interfaol usullar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samarali vosita hisoblanadi. Interfaol usullar ta'lim jarayonida o'quvchilar va o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirishga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish esa o'quvchilarning diqqat-e'tiborini jalb qilish, darslarni qiziqarli va samarali o'tkazish imkonini beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi ta'lim jarayonini faqat bilimlarni o'rgatish bilan cheklanmay, o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu texnologiya o'quvchilarga haqiqiy hayotda duch keladigan muammolarni hal qilishda yordam beradi va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga mustahkam asos yaratadi. Rivojlantiruvchi ta'lim o'quvchilarni faollikka, ijodkorlikka, va tanqidiy fikrlashga rag'batlantiradi, shu

bilan birga ularning shaxsiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Shu tarzda, interfaol usullar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali rivojlantiruvchi ta'limning samaradorligini oshirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish va ta'lim sifatini yaxshilash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Solidjonov D. (2021). Zamonaviy ta'lim va o'qitishning foydali usullari. Scienceweb akademik maqolalar to'plami.
2. Komiljonov B.I. "Innovatsiyaviy menejment uslublarini ta'minlash". Monografiya. - Toshkent, Fan, 2007.-186 b.
3. Oliy ta'limda faol va interaktiv ta'lim texnologiyalari (darslarni o'tkazish shakllari): darslik / komp. T.G. Muxin. - Nijniy Novgorod: NNGASU, 2013. - 97 p.
4. Oliy ta'limda interfaol o'qitish usullari // "Dubna" Xalqaro tabiat, jamiyat va inson universitetining psixologik jurnali, 2012. - No 2. - B. 1-18.
5. Xaydarov F.I. Muslimov N. Pedagogik kadrlar tayyorlash istiqboli. Pedagogik ta'lim. Toshkent.: 6-son 2009. –B. 8-9.
6. Норенков И.П., Зимин А.М. Информационные технологии в образовании: Учебное пособие. – М.: Изд. МГТУ им. Н. Баумана, 2002.
7. Begmatova, D. M. (2020). O 'zbek oilalarida yoshlarning kasbiy ijtimoiylashuvi. Monografiya. Samarqand: SamDChTI.
8. O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasini axborotlashtirish konsepsiyasi. Loyiha. O'zbekiston "O'qituvchi" 2004 yil 9 aprel.
9. Begmatova, D. M. (2022). Yoshlarning kasbiy ijtimoiylashuvida–xalq pedagogikasining didaktik va akmeologik ahamiyati. Journal of Integrated Education and Research, 1(6), 146-149.
10. Jumayeva, M. B. (2022). Oliy ta'limda innovatsion usul va vositalar. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (Special Issue 20), 214-226. doi: 10.24412 (Vol. 226). 2181-1784-2022-20-214.
11. Mukhtarovna, B. D., & Kudratovna, D. N. (2022). Professional socialization of youth in family education. European Scholar Journal, 3(3), 92-94.
12. Бегматова, Д. М. (2011). Некоторые особенности обучения профессии: на основе семейного образования в узбекской семье. Молодой ученый, (5-2), 127-129.
13. Халилова, Л. (2024). Проблемы обучения диалога на занятиях иностранного языка. O 'zbekiston davlat jahon tillari universiteti konferensiyalari, 737-739.
14. Bakhronova, D., Alavutdinova, N., Israilova, S., & Vilchis, V. V. Color Lexemes in Context: Cognitive and Cultural Explorations.

15. Mukhtarovna, B. D. (2023). Pedagogical prerequisites for the development of cultural immunity in students based on an individual approach. *Zamonaviy fan, ta'lim va ishlab chiqarish muammolarining innovatsion yechimlari*, 10, 58-62.
16. Begmatova, D., & Alimjanova, D. (2024). Author's pedagogical technologies in medical universities. *Science and innovation*, 3(B9), 14-17.
17. Авлиёкулов Н.Х. *Замонавий ўқитиш технологиялари* – Тошкент, 2001.
18. Mamayovqubova, S., & Begmatova, D. (2023). Pedagogical conditions of developing professional competence of teachers of higher educational institutions. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 65, p. 10025). EDP Sciences.
19. Begmatova, D. M. (2020). The role of professional socialization of youth in family and the impact of pedagogical conditions on its of ensuring. *Theoretical & Applied Science*, (11), 244-249.
20. Mukhtarovna, B. D. (2021). Professional socialization of youth as a pedagogical problem. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 1207-1212.
21. Begmatova, D. M., Daminova, N. K., & Vaydulla, M. M. (2022). Improving the pedagogical content of professional socialization of youth and students in the context of globalization. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 1(105), 756-759.